
**ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION
OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS**

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 20.08.2025
Acceptance: 22.09.2025
Published: 15.12.2025

Annals PAAAE • 2025 • Vol. XXVII • No. (4)

Scopus[®]

OPEN ACCESS

JEL codes: Q18, E62, R58

DOI: 10.5604/01.3001.0055.2684

TOMASZ WOJEWODZIC^{*1}, JAROSŁAW MIKOŁAJCZYK^{}**

^{*}Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Polska

^{**}Akademia Tarnowska, Polska

**POZIOM SUBSYDIOWANIA DZIAŁALNOŚCI OPERACYJNEJ
GOSPODARSTW TOWAROWYCH W POLSCE
ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM
GOSPODARSTW MLECZNYCH²**

Słowa kluczowe: towarowe gospodarstwo rolne, gospodarstwo mleczne, subsydiowanie rolnictwa, dopłaty do działalności operacyjnej, dochód z gospodarstwa rolnego

ABSTRAKT. Dopłaty do działalności operacyjnej w Polsce po przystąpieniu do UE stały się istotnym narzędziem wspierania dochodów gospodarstw rolnych. Celem badań była ocena znaczenia dopłat do działalności operacyjnej dla wysokości dochodów uzyskiwanych przez towarowe gospodarstwa rolne o różnym kierunku prowadzonej produkcji. Szczególną uwagę poświęcono towarowym gospodarstwom mlecznym. Materiał źródłowy dla przeprowadzonych analiz stanowiły dane rachunkowe gospodarstw towarowych gromadzone dla potrzeb systemu FADN oraz informacje pozyskane z literatury. Badania wykazały, że w latach 2005-2022 największe znaczenie miały dopłaty wykorzystane w tworzeniu dochodów gospodarstw z uprawami polowymi (50,5%) i produkcją mieszaną (49,1%). Subsidia miały najmniejszy wpływ na wysokość dochodów w przypadku gospodarstw ogrodniczych (4,8%). Dochody gospodarstw mlecznych w 28,8% opierały się na dopłatach do działalności operacyjnej. Ewolucja gospodarstwa z typu „produkcja mieszana” na typ „krowy mleczne” przyczyniała się do wzrostu wysokości otrzymywanych płatności obszarowych i dochodu z gospodarstwa rolnego, ale skutkowała zmniejszeniem znaczenia dopłat dla wytwarzanego dochodu. Jednocześnie wysokość dopłat obszarowych w przeliczeniu na roczną jednostkę pracy (AWU) w większości badanych grup gospodarstw towarowych związanych z produkcją mleka była wyższa niż określone ustawowo minimalne wynagrodzenie brutto w kraju. Wskazuje to na istotne znaczenie dopłat obszarowych dla budowania bezpieczeństwa socjalnego rolników.

¹ Corresponding author: tomasz.wojewodzie@urk.edu.pl

² Koszty badań i publikacji pokryto ze środków projektu „Sieć badawcza uczelni przyrodniczych na rzecz rozwoju polskiego sektora mleczarskiego” (SUP-RIM), finansowanego przez MEiN – umowa nr MEiN/2023/DPI/2872.

WSTĘP

Przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolne działają w turbulentnym otoczeniu, przez co muszą ciągle adaptować się do zmian. Adaptacja, tak jak wszystkie działania zmieniające zakres angażowania zasobów i organizację produkcji wymaga środków finansowych. Głównym źródłem tych środków powinna być podstawowa działalność operacyjna. W przypadku gospodarstw rolnych, ich możliwości rozwojowe wynikać powinny przede wszystkim z wypracowywanego dochodu z prowadzonej działalności rolniczej. Kategoria „dochód z gospodarstwa rolnego” wykorzystywana do oceny wyników ekonomicznych gospodarstw rodzinnych, stanowi łączne wynagrodzenie za zasoby gospodarstwa domowego rolnika zaangażowane w działalność rolniczą. Dodatnia wartość tego dochodu stanowi uzasadnienie dla kontynuacji tej działalności (Wojewodzik, 2017).

Od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (UE) gospodarstwa rolne objęto wsparciem działalności operacyjnej, a względnie łatwo dostępne dopłaty stanowią dla nich istotne źródło dofinansowania (Mikołajczyk, 2012; Janek, Czyż, Witkowska-Dąbrowska, 2021). Z tego względu warto ocenić, jaki udział mają dopłaty w kształtowaniu dochodów w gospodarstwach o różnych kierunkach produkcji.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Celem opracowania jest ocena znaczenia dopłat do działalności operacyjnej dla wysokości dochodów uzyskiwanych przez towarowe gospodarstwa rolne o różnym typie/kierunku prowadzonej produkcji. Szczególną uwagę poświęcono towarowym gospodarstwom mlecznym. Materiał źródłowy dla przeprowadzonych analiz stanowiły dane rachunkowe gospodarstw towarowych gromadzone dla potrzeb systemu FADN przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowego Instytut Badawczy w Warszawie. Spośród gospodarstw, które prowadziły ewidencję dla potrzeb FADN nieprzerwanie w latach 2005-2022, wyodrębniono grupy obiektów, które nie zmieniały w badanym okresie typu produkcji, tj.: uprawy polowe (1), uprawy ogrodnicze (2), uprawy trwałe (4), krowy mleczne (5) i mieszane (8). Typ gospodarstwa nie jest kategorią stałą, przypisaną każdemu podmiotowi, a jedynie uproszczonym sposobem opisu struktury produkcji w danym gospodarstwie. Powoduje to, że zmiany w skali i strukturze produkcji mogą prowadzić do jej repozycjonowania, a tym samym do zmiany typu. Z tego powodu w analizach uwzględniono również najczęściej spotykane drogi ewolucji typu gospodarstw towarowych, tzn.: krowy mleczne → uprawy polowe (5 → 1), krowy mleczne → produkcja mieszana (5 → 8), produkcja mieszana → krowy mleczne (8 → 5), produkcja mieszana → uprawy polowe (8 → 1). Podejście takie umożliwiło prześledzenie analizowanych zagadnień w perspektywie długookresowej. Analizą objęto łącznie 1414 gospodarstw rolnych.

W celu ograniczenia wpływu zmienności warunków klimatycznych i ekonomicznych na analizowane kategorie, w analizie posłużono się średnimi wartościami dla skrajnych trzyletnich okresów, tj. 2005-2007 i 2020-2022. Uzyskane wyniki zaprezentowano w ujęciu nominalnym i realnym, uwzględniając procesy inflacyjne.

Kwoty pozyskanych dopłat do działalności operacyjnej przeliczono na roczną jednostkę pracy (AWU), a następnie odniesiono do minimalnego wynagrodzenia netto w gospodarce w latach 2005-2022. Dane wyjściowe dotyczące minimalnego krajowego wynagrodzenia brutto i udziału w nim wynagrodzenia netto pozyskano z opracowania Jędrzejczyka i Koziola (2024). W prowadzonych analizach wykorzystano proste miary statystyki opisowej i tabele przestawne.

WYNIKI BADAŃ

We wszystkich analizowanych typach gospodarstw, a także w podmiotach, które zmieniły typ produkcji, w badanym okresie nastąpił wzrost powierzchni użytków rolnych (UR). Najwyższy bezwzględny przyrost (o 12,7 ha) odnotowano w gospodarstwach z uprawami polowymi. Miały one największą średnią powierzchnię UR spośród wszystkich typów, dlatego względny przyrost powierzchni wyniósł 24,9%. Natomiast najwyższy względny przyrost wystąpił w gospodarstwach z mlecznym typem produkcyjnym (+39,1%). W najmniejszym stopniu wzrosła powierzchnia gospodarstw z uprawami ogrodnictwami (o 1,5 ha), jednak ze względu na niewielką wyjściową powierzchnię tych podmiotów, względny przyrost wielkości wyniósł aż 31,5% (tabela 1). Spośród gospodarstw, w których nastąpiła zmiana zakwalifikowania typu produkcyjnego, najwyższy przyrost powierzchni nastąpił w podmiotach, które ze specjalizacji w zakresie chowu krów mlecznych przeszły na produkcję mieszaną. Przeciętna ich powierzchnia wzrosła o 10,3 ha, czyli o 43,7%.

Zmiany czynnika pracy w badanej populacji gospodarstw odbywały się zarówno w kierunku zwiększenia, jak i zmniejszenia jej zaangażowania. W przypadku podmiotów ukierunkowanych na uprawy polowe oraz gospodarstw o produkcji mieszanej, podobnie jak w gospodarstwach ewoluujących w tych kierunkach, zaangażowanie pracy zmniejszyło się. Natomiast w przypadku podmiotów specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, uprawach trwałych, chowie krów mlecznych (oraz w podmiotach zmieniających typ produkcyjny z produkcji mieszanej na chów bydła mlecznego) zaangażowanie pracy wzrosło. Zapotrzebowanie na pracę w gospodarstwie rolnym wynika przede wszystkim ze skali i rodzaju prowadzonej produkcji. Podmioty prowadzące konwencjonalną produkcję roślinną, nawet zwiększając swoją powierzchnię, w dłuższej perspektywie są w stanie angażować mniejsze zasoby pracy, dzięki zastosowaniu coraz nowocześniejszych środków produkcji. Ograniczanie zapotrzebowania na siłę roboczą jest zdecydowanie trudniejsze przy intensywniej produkcji ogrodniczej, sadowniczej i produkcji mleka.

Tabela 1. Podstawowe dane o badanych grupach gospodarstw rolnych

Typ produkcji gospodarstw	Liczba gospodarstw	Powierzchnia gospodarstwa (ha UR)		Nakłady pracy (AWU)	
		2005-2007	2020-2022	2005-2007	2020-2022
Uprawy polowe (1)	282	51,2	63,9	2,3	1,9
Uprawy ogrodnicze (2)	30	4,8	6,3	4,6	5,4
Uprawy trwałe (4)	42	11,4	14,2	2,8	2,9
Krowy mleczne (5)	225	28,1	39,1	2,0	2,1
Mieszane (8)	317	26,6	33,7	1,9	1,7
5 → 1	27	19,7	22,8	1,9	1,2
5 → 8	23	23,6	33,9	1,8	1,6
8 → 1	325	29,5	37,9	1,8	1,5
8 → 5	143	28,0	36,6	1,9	2,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

Skutkiem zmian powierzchni gospodarstw, a więc i skali produkcji, w połączeniu ze zmianami makroekonomicznymi były zmiany ich wyników ekonomicznych. Jedyną grupą, w której nastąpił spadek wysokości uzyskiwanego dochodu z gospodarstwa rolnego były podmioty zmieniające typ produkcyjny z mlecznego na uprawy polowe. W pozostałych przypadkach odnotowano wzrost dochodu. Najwyższą jego średnią wartość w początkowym okresie analizy odnotowano w gospodarstwach ogrodniczych (tabela 2), następnie w gospodarstwach z krowami mlecznymi i uprawami polowymi. Najniższa wartość dochodu wystąpiła w gospodarstwach z produkcją mieszaną. W końcowym okresie analizy pod względem wysokości dochodu przodowały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (wzrost nominalnie o 252,8%, a realnie o 147,1% w stosunku do okresu wyjściowego).

Jak wynika z badań Daltona, Guby, Majewskiego i Wąsa (2007), gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka cechowało najniższe spośród wszystkich typów produkcyjnych ryzyko utraty dochodów, co przełożyć można również na możliwość uzyskiwania najwyższego tempa wzrostu dochodu. Prognozy te znalazły potwierdzenie w prezentowanych wynikach badań. Wyniki ekonomiczne gospodarstw mlecznych uległy znacznej poprawie, wydatnie poprawiły się również wyniki podmiotów zwiększających znaczenie produkcji mleka w strukturze produkcji ogółem. Na drugim miejscu uplasowały się gospodarstwa z uprawami polowymi, w których dochód wzrósł nominalnie o 238,3% (realnie 138,4%), a dopiero na trzecim – gospodarstwa

Tabela 2. Podstawowe dane o dochodach badanych grup gospodarstw rolnych (w cenach bieżących)

Typ produkcji gospodarstw	Dochód z gospodarstwa rolnego					
	tys. zł/gospodarstwo		tys. zł/ha UR		tys. zł/AWU	
	średniorocznie w badanych okresach					
	2005-2007	2020-2022	2005-2007	2020-2022	2005-2007	2020-2022
Uprawy polowe (1)	71,2	240,7	1,4	3,8	31,1	129,3
Uprawy ogrodnicze (2)	86,3	189,0	18,3	30,3	18,6	35,4
Uprawy trwałe (4)	49,8	98,4	4,3	7,0	18,1	34,1
Krowy mleczne (5)	78,1	275,5	2,8	7,0	38,9	129,0
Mieszane (8)	43,4	137,3	1,6	4,1	23,0	78,6
5 → 1	45,7	44,9	2,3	2,0	23,8	37,3
5 → 8	62,2	107,2	2,6	3,2	35,1	68,8
8 → 1	46,0	138,0	1,6	3,6	25,2	91,6
8 → 5	54,3	238,0	1,9	6,5	27,9	117,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

z uprawami ogrodniczymi (wzrost nominalny dochodu o 118,9%, a realny o 56,3%). Zdecydowanie najniższy wzrost dochodu wystąpił w gospodarstwach z uprawami trwałymi (nominalnie 97,6%, a realnie 43,8% na gospodarstwo). W przypadku gospodarstw, w których w analizowanym okresie nastąpiła zmiany typu produkcyjnego, zmiany wysokości dochodu miały większą skalę. Najwyższą wartość na końcu okresu analizy i największy przyrost dochodu był w gospodarstwach, w których typ produkcyjny zmienił się z mieszanego na chów bydła mlecznego (nominalny przyrost o 338,3%, a realny o 206,7%). Natomiast w podmiotach, których zakwalifikowanie zmieniło się z gospodarstw mlecznych na gospodarstwa z uprawami polowymi nastąpił spadek dochodu (nominalnie o 1,7%, a realnie o 30,7%). W wielu krajach niższa wydajność pracy w gospodarstwach rolnych niż w pozostałych działach gospodarki stanowi jeden z argumentów za utrzymywaniem dopłat bezpośrednich oraz innych form wsparcia finansowego dla sektora rolnego (Finger, El Benni, 2021; Kravčáková Vozárová, Kotulic, 2025).

Dochody odniesione do zasobów czynników produkcji są podstawą oceny ich wydajności. Te także w badanym okresie ulegały znacznym zmianom i były zróżnicowane. Najwyższą wartość dochodu, wynoszącą ponad 30 tys. zł/ha UR (tabela 2), wypracowały gospodarstwa ogrodnicze (prawie ośmiokrotnie więcej niż w gospodarstwach z uprawami polowymi). Gospodarstwa z uprawami trwałymi i produkcją mleka uzyskiwały w tym samym okresie po 7 tys. zł dochodu na 1 ha UR, a gospodarstwa mieszane 4,1 tys. zł. Niższą dochodowość ziemi w większości przypadków odnotowywano w podmiotach, w których dochodziło do zmiany typu produkcyjnego. W gospodarstwach przechodzących na utrzymanie krów mlecznych dochód w przeliczeniu na 1 ha UR był porównywalny z gospodarstwami o już mlecznym typie produkcyjnym (nastąpił także wzrost dochodu w badanym okresie w przeliczeniu na 1 ha o 233,2% nominalnie i 92,6% realnie). Podobne do gospodarstw z uprawami polowymi dochody na 1 ha UR uzyskiwały gospodarstwa zmieniające typ z produkcji mieszanej na uprawy polowe. Natomiast zmiana typu z chowu krów mlecznych w kierunku upraw polowych wiązała się ze spadkiem dochodu (najniższego we wszystkich grupach) w przeliczeniu na 1 ha UR.

We wszystkich grupach gospodarstw, w których nie dochodziło do zmiany typu produkcyjnego, wzrosła dochodowość pracy. Skala tego wzrostu w ujęciu realnym wyniosła od 35,7% w gospodarstwach z uprawami ogrodniczymi, do 192,4% w przypadku upraw polowych. Dochód rolniczy w przeliczeniu na 1 AWU pod koniec okresu analizy kształtował się w przedziale od 34,1 tys. zł w gospodarstwach z uprawami trwałymi do 129,3 tys. zł w gospodarstwach z uprawami polowymi. Natomiast w przypadku grup, w których dochodziło do zmiany typu, dochód na 1 AWU w latach 2020-2022 kształtował się w zakresie od 37,3 tys. zł do 117,9 tys. zł rocznie. Najwyższy dochód na jednostkę pracy wypracowały gospodarstwa o docelowo mlecznym typie produkcyjnym (8 → 5). W tych podmiotach wystąpił najwyższy spośród wszystkich grup przyrost dochodu na 1 AWU, wynoszący realnie aż 196,4%. Na wysokość uzyskiwanych dochodów wpływ ma jednak nie tylko typ prowadzonej produkcji, ale przede wszystkim jej skala (Bórawski, Parzonko, Holden, 2021; Parzonko, A., Wojewodzie, Czekaj, Płonka, Parzonko, A.J., 2025). Istniejące różnice w poziomie dochodów korespondują z poziomem wydajności pracy, co sugeruje, że jednym ze sposobów ograniczania problemu dochodowego w polskim rolnictwie są zmiany strukturalne prowadzące do wzrostu przeciętnej wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych (Wąs, Sulewski, Majewski, 2019).

Najwyższe dopłaty do działalności operacyjnej, zarówno w początkowym, jak i końcowym okresie analizy uzyskiwały gospodarstwa z uprawami polowymi, a najniższe gospodarstwa ogrodnicze. Bezpośrednio wynikało to z przyjętego w Polsce systemu dopłat powiązanych z obszarem gospodarstwa (Czubak, Poczta, Sadowski, 2011; Kutkowska, Szuk, Minta, Adamska, 2021). W związku z tym, średnia wartość wsparcia dla podmiotów mlecznych i o produkcji mieszanej była niższa niż dla gospodarstw nastawionych na uprawy polowe. W przypadku grup gospodarstw zmieniających typ produkcji najwyższą

wartością wsparcia charakteryzowały się podmioty, które na skutek zmian w skali i strukturze produkcji zmieniały typ z produkcji mieszanej na chów krów mlecznych.

W badanym okresie we wszystkich typach nastąpił wzrost wartości dopłat. Wzrost ten był zróżnicowany i mieścił się nominalnie w zakresie od +107,6% (w gospodarstwach ogrodniczych) do +260,5% (w gospodarstwach, w których typ produkcyjny zmienił się z chowu krów mlecznych na mieszany). Realny wzrost wysokości dopłat wyniósł średnio na gospodarstwo odpowiednio od +51,5% do +157,9%. Wysokość dopłat do działalności operacyjnej przypadająca na jednostkę powierzchni była również zróżnicowana pomiędzy badanymi grupami gospodarstw. W początkowym okresie analizy różnica pomiędzy grupą gospodarstw o najwyższej wysokości dopłat do działalności operacyjnej (2) a grupą o najniższej wysokości tego wsparcia (5 → 8) wynosiła ponad 41%. Pod koniec okresu analizy zróżnicowanie wysokości dopłat na 1 ha uległo zmniejszeniu do 35%. Najwyższą wartość dopłat na 1 ha uzyskiwały gospodarstwa, w których typ produkcyjny uległ zmianie z produkcji mieszanej na chów krów mlecznych (8 → 5), a najniższe w gospodarstwach ogrodniczych (2). Wysokość dopłat na jednostkę powierzchni uległa wzrostowi w badanym okresie we wszystkich typach produkcyjnych gospodarstw. Wzrost ten nominalnie wynosił od +57,6% (w gospodarstwach ogrodniczych) do 151,9% (w gospodarstwach zmieniających typ z krów mlecznych na produkcję mieszaną).

Dopłaty po przystąpieniu Polski do UE mają istotne znaczenie dla tworzenia dochodów gospodarstw rolnych (Grontkowska, 2009; Gołasa, 2010; Marks-Bielska, Babuchowska, 2010). W badanej populacji gospodarstw jedynie gospodarstwa ogrodnicze charakteryzował niski udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa rolnego (około 4%) (tabela 3). Były to jednak obiekty najmniejsze obszarowo i jednocześnie uzyskujące wysoką wartość dochodu z jednostki powierzchni. W pozostałych grupach podmiotów dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły od 17,1% do 45,9% dochodu z gospodarstwa rolnego w latach 2005-2007 i od 23,5% do 67,2% w latach 2020-2022. Najwyższy udział dopłat w dochodzie pod koniec okresu analizy wystąpił w gospodarstwach, które przeszły z typu produkcyjnego „krowy mleczne” na „uprawy polowe” (5 → 1). Jednocześnie była to jedyna grupa spośród badanych, w której zmniejszył się dochód z gospodarstwa rolnego w analizowanym okresie. Dopłaty miały największe znaczenie w tworzeniu dochodu w gospodarstwach z uprawami polowymi (1) i produkcją mieszaną (8). Mniejsze znaczenie (ale stanowiąc około 25% dochodów) odgrywały w gospodarstwach mlecznych oraz z uprawami trwałymi. Uzyskane wyniki dotyczące udziału dopłat w dochodzie gospodarstw analizowanych typów w dużej mierze potwierdzają obserwacje innych badaczy (np. Zawadzka, Strzelecka, Szafraniec-Siluta, 2013; Lech, 2014; Rachwał, 2015; Sass, Tabaczyński, 2020).

Biorąc pod uwagę wysokość udziału dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa rolnego w podmiotach, w których nie doszło do zmiany typu produkcyjnego,

Tabela 3. Wysokość dopłat do działalności operacyjnej w badanych grupach gospodarstw towarowych

Typ produkcji gospodarstw	Dopłaty do działalności operacyjnej					
	tys. zł/gospodarstwo		zł/ha UR		% dochodu z gospodarstwa rolnego	
	średniorocznie w badanych okresach					
	2005-2007	2020-2022	2005-2007	2020-2022	2005-2007	2020-2022
Uprawy polowe (1)	30,2	81,1	589	1269	45,9	36,7
Uprawy ogrodnicze (2)	3,6	7,4	767	1208	4,3	4,0
Uprawy trwałe (4)	7,4	22,1	646	1561	17,1	24,0
Krowy mleczne (5)	18,7	59,0	666	1510	24,3	23,5
Mieszane (8)	16,9	53,9	638	1601	38,9	42,7
5 → 1	13,3	28,3	675	1245	29,4	67,2
5 → 8	12,8	46,3	543	1367	20,7	45,5
8 → 1	18,5	51,5	626	1359	40,1	40,5
8 → 5	19,1	59,6	682	1631	35,3	27,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

wyrażnie na czoło w całym analizowanym okresie wysuwają się gospodarstwa z uprawami polowymi. Łączny udział dopłat w okresie 2005-2022 przekroczył połowę wartości dochodów (tabela 4), bardzo podobnie kształtowała się sytuacja w gospodarstwach o produkcji mieszanej. W gospodarstwach utrzymujących krowy mleczne udział dopłat w dochodzie przekraczał 25%. Podmioty z uprawami trwałymi nieco ponad 20% dochodu opierały na dopłatach, a gospodarstwa ogrodnice niecałe 5%.

Wśród podmiotów, w których doszło do zmiany typu wyższe udziały dopłat w dochodzie wykazywały te, które ewoluowały w kierunku zwiększania znaczenia upraw polowych, natomiast niższy te, w których rosło znaczenie produkcji mleka.

Dopłaty, tworząc dochód umożliwiają gospodarstwom inwestycje i rozwój. W analizach dokonano porównania wysokości subwencji do działalności operacyjnej z wysokością inwestycji w okresie 2005-2022 (tabela 4). Wysokość dopłat do działalności operacyjnej niejednokrotnie przewyższała wysokość inwestycji brutto, a miało to miejsce głównie

Tabela 4. Znaczenie dopłat do działalności operacyjnej w wynikach ekonomicznych badanych grup gospodarstw towarowych w latach 2005-2022*

Typ produkcji gospodarstw	Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa rolnego (%)	Dopłaty do działalności operacyjnej/ inwestycje brutto
Uprawy polowe (1)	50,5	1,04
Uprawy ogrodnicze (2)	4,8	0,10
Uprawy trwałe (4)	21,8	0,34
Krowy mleczne (5)	28,8	0,64
Mieszane (8)	49,1	1,07
5 → 1	57,3	2,10
5 → 8	44,7	1,39
8 → 1	51,5	1,21
8 → 5	35,8	0,81

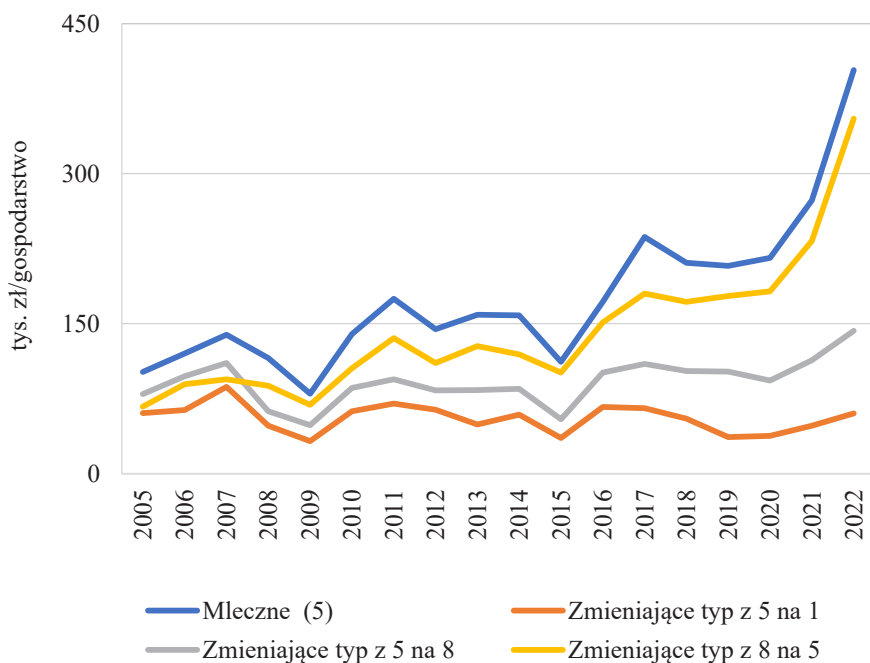
* Wartości realne po uwzględnieniu procesu inflacyjnego, skumulowane dla lat 2005-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

w przypadku gospodarstw o typach „uprawy polowe” i „produkcja mieszana”, jak i gospodarstwach ewoluujących do tych typów. Wysokość subwencji do działalności operacyjnej, którą uzyskiwały gospodarstwa ogrodnicze pozwalała na sfinansowanie tylko 10% prowadzonych inwestycji brutto.

SYTUACJA GOSPODARSTW MLECZNYCH

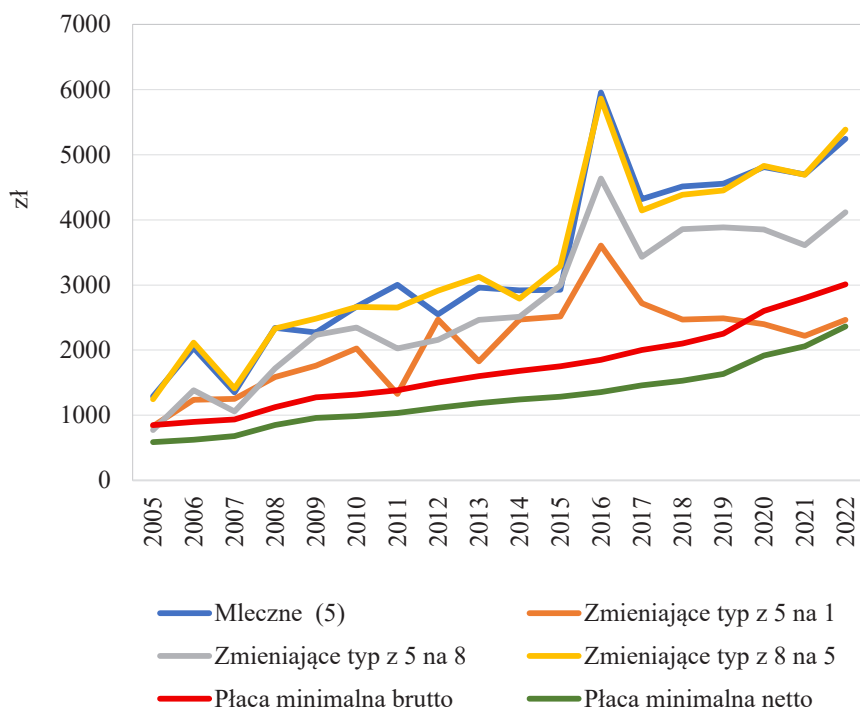
Wysokość uzyskiwanych dochodów z gospodarstwa rolnego, ze względu na uzyskiwane wyniki ekonomiczne plasuje podmioty specjalizujące się w produkcji mleka w czołówce towarowych gospodarstw rolnych. Wysokość dochodu z gospodarstwa rolnego wykazywała w badanej populacji podmiotów tendencję wzrostową, przy wyraźnie widocznej cykliczności (rysunek 1). Natomiast kwota dopłat do działalności operacyjnej gospodarstw i ich udział w tworzeniu dochodów były zróżnicowane. Szczególnie wysokie uzależnienie od subsydiów wykazywały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach

Rysunek 1. Dochód z gospodarstwa rolnego w latach 2005-2022 (ceny stałe z 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

polowych, a najniższe gospodarstwa ogrodnicze. Wysokość dopłat do działalności operacyjnej uzyskiwanych przez podmioty typu mlecznego stanowiła od 43,9% w 2009 roku do 74,6% w 2020 roku kwot uzyskiwanych przez gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Pomimo niższego wsparcia środkami publicznymi, gospodarstwa mleczne były w stanie wypracować podobną wartość dochodu z gospodarstwa rolnego i podobną wartość dochodu na jednego zatrudnionego, jak gospodarstwa ukierunkowane głównie na uprawy polowe. Jednocześnie lepiej wykorzystywały posiadaną ziemię, o czym świadczą zdecydowanie wyższe wartości dochodu z jednostki powierzchni (tabela 2). Na zmianę profilu produkcji i zmniejszenie znaczenia produkcji mleka częściej decydowały się gospodarstwa o mniejszych zasobach ziemi i siły roboczej. Zmiana typu produkcyjnego przez gospodarstwa mleczne prowadziła jednak do dalszego wzrostu dysproporcji w wysokości dochodów (rysunek 1) i zwiększania udziału dopłat do działalności operacyjnej w jego wysokości (tabela 4). Pozytywnie na wysokość dochodu z gospodarstwa rolnego wpływało natomiast zwiększenie znaczenia i skali produkcji mleka w gospodarstwach mieszanych. Gospodarstwa ewoluujące z typu „produkcja mieszana” do typu „krowy mleczne” znacznie poprawiły swoje wyniki ekonomiczne w badanym okresie.

Rysunek 2. Wysokość dopłat do działalności operacyjnej (zł/AWU) w wybranych grupach towarowych gospodarstw rolnych oraz minimalnego wynagrodzenia brutto i netto (zł) w gospodarce narodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN i (Jędrzejczyk, Koziół, 2024)

Do podstawowych celów prowadzenia działalności rolniczej należy zapewnienie odpowiednich dochodów dla osób pracujących w gospodarstwie. Za ważne spostrzeżenie należy uznać to, że w badanym okresie wysokość minimalnego wynagrodzenia brutto regulowanego przepisami prawa była niższa niż średnia wysokość dopłat do działalności operacyjnej (zł/AWU) w większości badanych grup gospodarstw związanych z produkcją mleka (rysunek 2).

W gospodarstwach mlecznych redukujących skalę produkcji mleka i ukierunkowujących się na uprawy polowe (5 → 1), obserwowano powolniejszy niż w gospodarstwach mlecznych (5) wzrost dochodu z gospodarstwa rolnego oraz wzrost znaczenia subsydiów dla wyników końcowych w tych podmiotach. Powodowało to pogorszenie się w tej grupie relacji pomiędzy wysokością dopłat do działalności operacyjnej *per capita* a wysokością minimalnego wynagrodzenia brutto w gospodarce.

PODSUMOWANIE

Po przystąpieniu Polski do UE dopłaty do działalności operacyjnej stały się istotnym narzędziem wspierania dochodów gospodarstw rolnych. Konstrukcja systemu dopłat i powiązanie ich wymiaru z powierzchnią gospodarstwa rolnego powoduje, że najwyższe wsparcie wyrażone kwotowo uzyskują większe gospodarstwa, bardzo często specjalizujące się w uprawach polowych. Duża pracochłonność i kapitałochłonność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych powodują, że gospodarują one zazwyczaj na relatywnie mniejszych powierzchniach, a przez to wspierane są mniejszymi kwotami dopłat do działalności operacyjnej. Analiza znaczenia dopłat do działalności operacyjnej dla kształtowania wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych wykazała, że najwyższy udział dopłat w dochodach w całym badanym okresie miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (50,5%) i podmioty z produkcją mieszaną (49,1%). Dopłaty do działalności operacyjnej miały najmniejszy wpływ na wysokość dochodów w przypadku gospodarstw ogrodniczych – stanowiły tylko 4,8%. Dochody gospodarstw mlecznych w 28,8% opierały się na dopłatach do działalności operacyjnej. Analizy wykazały także, że ewolucja gospodarstwa z typu „produkcja mieszana” na typ „krowy mleczne” przyczyniała się do wzrostu wysokości otrzymywanych płatności obszarowych i dochodu z gospodarstwa rolnego, ale skutkowało to zmniejszeniem znaczenia dopłat dla wytwarzanego dochodu. Jednocześnie wysokość dopłat obszarowych w przeliczeniu na roczną jednostkę pracy (AWU) w większości badanych grup gospodarstw towarowych była wyższa niż określone ustawowo minimalne wynagrodzenie w kraju, co wskazuje na istotne znaczenie dopłat obszarowych dla budowania bezpieczeństwa socjalnego rolników. Przy przyjętym sposobie prezentacji wyników badań trudno jest jednoznacznie wskazać, jaki wpływ na wysokość dochodu z gospodarstwa rolnego miały zmiany w systemie naliczania dopłat. Aspekt ten wymaga niewątpliwie dalszych badań.

BIBLIOGRAPHY

- Bórawski, P., Parzonko, A., Holden, L. (2021). Development directions of dairy farms in Poland. In: Bórawski, P., Parzonko, A., Żuchowski, I., eds., *Challenges in the milk market (investments, disruptions, logistics, competitiveness, prices, and policy)*, pp. 125-136. Ostrołęka: Wydawnictwo Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika.
- Czubak, W., Poczta, W., Sadowski, A. (2011). Wpływ proponowanej reformy systemu dopłat bezpośrednich po 2013 roku na sytuację polskiego rolnictwa (The proposed reform of the direct payments' system after 2013 and its impact on the situation of Polish agriculture). *Wiś i Rolnictwo*, 4 (153), 61-82. DOI: 10.53098/wir.2011.4.153/06.

- Dalton, G., Guba, W., Majewski, E., Wąs, A., (2007). Oszacowanie ryzyka dochodów rolniczych w gospodarstwach mlecznych w Polsce na tle gospodarstw innych kierunków produkcji w warunkach różnych scenariuszy polityki rolnej (Assessment of farm income risk in dairy farms in Poland in comparison to farms of other production types under different agricultural policy scenarios). *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 93 (2), 98-106. DOI: 10.22630/RNR.2007.93.2.27.
- Finger, R., El Benni, N. 2021. Farm income in European agriculture: New perspectives on measurement and implications for policy evaluation. *European Review of Agricultural Economics*, 48 (2), 1-13. DOI: 10.1093/erae/jbab011.
- Gołasa, P. (2010). Wpływ wybranych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej na kształtowanie się dochodów gospodarstw rolnych w Polsce (Influence of selected measures of the Common Agricultural Policy on the farm incomes in Poland). *Zeszyty Naukowe SGGW. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 4 (53), 173-180. DOI: 10.22630/PEFIM.2010.4.53.56.
- Grontkowska, A. (2009). Znaczenie dopłat (w kreowaniu dochodu) w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie w Polsce w ujęciu regionalnym (Role of the cap payments in gains creation in the group of economically biggest farms). *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 96 (3), 163-173.
- Janek, S., Czyż, J., Witkowska-Dąbrowska, M. (2021). Operating subsidies and the economic situation of agricultural farms in Poland in 2014-2019. *Olsztyn Economic Journal*, 16 (1), 45-55. DOI: 10.31648/oiej.7310.
- Jędrzejczyk, M., Kozioł, W. (2024). Analiza poziomu płac minimalnych w Polsce w latach 2003-2023 w kontekście utrzymania wartości kapitału ludzkiego (Analysis of the minimum wage level in Poland in the years 2003-2023 in the context of maintaining the value of human capital). *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 77 (1), 119-134. DOI: 10.15584/nsawg.2024.1.6.
- Kravecáková Vozárová, I., Kotulic, R. 2025. Exploring the role of EU Subsidies in Enhancing the Competitiveness of Slovak Farms. *Agriculture*, 15 (7), 678. DOI: 10.3390/agriculture15070678.
- Kutkowska, B., Szuk, T., Minta, S., Adamska, H. (2024). Land productivity in the EU in the context of financial support through direct subsidies. *Agricultural Economics*, 70 (9), 436. DOI: 10.17221/51/2024-AGRICECON.
- Lech, A. (2014). Wspieranie dochodów polskich rolników przez dopłaty bezpośrednie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej (Supporting the income of Polish farmers through direct subsidies after Poland's accession to the European Union). *Zeszyty Wiejskie*, 19, 443-454. DOI: 10.18778/1506-6541.19.32.
- Marks-Bielska, R., Babuchowska, K. (2010). Funkcjonowanie systemu dopłat bezpośrednich w Polsce iw innych krajach UE (Functioning of the direct subsidies system in Poland and other European Union countries). *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 3 (17), 1-7.

- Mikołajczyk, J. (2012). Znaczenie dopłat do działalności operacyjnej dla tworzenia dochodów gospodarstw towarowych (The importance of subsidies for operating activities in generating income for commercial farms). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 14 (8), 70-76.
- Parzonko, A., Wojewodzik, T., Czekaj, M., Płonka, R., Parzonko, A.J. (2025). Remuneration for own labour in family-run dairy farms versus the salaries and wages in non-agricultural sectors of the economy – evaluation of the situation in Poland in 2005-2022. *Agriculture*, 15 (12), 1314. DOI: 10.3390/agriculture15121314.
- Rachwał, P. (2015). 5. Znaczenie dopłat w kształtowaniu dochodu rolniczego gospodarstw towarowych z regionu małopolski i pogórza. W: Woźniak, M., Pilarz, Ł.B., Drewniak M., eds., *Polscy doktorzy i doktoranci w rozwoju światowej myśli naukowej* (The importance of subsidies in shaping the agricultural income of commercial farms in the Małopolska Region and foothills. In: Polish doctors and doctoral students in the development of global scientific thought), pp. 53-66. Słupsk: Network Solutions.
- Sass, R., Tabaczyński, K. (2020). Wpływ płatności bezpośrednich na dochody gospodarstw rolnych (Effect of direct payments on farm income). *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 101 (3), 21-35.
- Wąs, A., Sulewski, P., Majewski, E. (2019). Methodical and practical aspects of the parity income in the Polish agriculture. *Problems of Agricultural Economics*, 2 (359), 3-27. DOI: 10.30858/zer/109926.
- Wojewodzik, T. (2017). *Procesy dywestycji i dezagraryzacji w rolnictwie o rozdrobnionej strukturze agrarnej* (Divestment and deagrarization processes in agriculture with a fragmented agrarian structure). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.
- Zawadzka, D., Strzelecka, A., Szafraniec-Siluta, E. (2013). Znaczenie dopłat do działalności operacyjnej w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w Polsce (The importance of total subsidies (excluding on investment) in creation of farm family income in Poland). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 15 (3), 396-402.

LEVEL OF SUBSIDYING THE OPERATIONAL ACTIVITIES OF COMMERCIAL DAIRY FARMS IN POLAND

Keywords: commercial farm, dairy farm, agricultural subsidies, operating subsidies, farm income

ABSTRACT. Subsidies for operational activities in Poland following accession to the EU have become an important instrument for supporting farm incomes. The main objective of this study was to assess the significance of operational subsidies for income generation in commercial farms operating across different sectors, with particular attention devoted to commercial dairy farms. The empirical material used in the analysis comprised accounting data from commercial farms collected within the FADN (Farm Accountancy Data Network) system by the Institute of Agricultural and Food Economics, National Research Institute in Warsaw, as well as information drawn from the literature. The findings indicate that between 2005 and 2022, subsidies played the greatest role in generating income for farms specialising in field crops (50.5%) and mixed production (49.1%), while their impact was the lowest in horticultural farms (4.8%). For dairy farms, operational subsidies accounted for 28.8% of income. The transformation of farms from mixed production towards dairy farming contributed, on the one hand, to an increase in the level of area payments received and farm income, but on the other hand, to a decline in the relative importance of subsidies in income generation. Moreover, the amount of area subsidies per full-time labour unit in most of the analysed groups of commercial dairy farms exceeded the statutory minimum gross wage in Poland (and in all groups analysed, subsidies were higher than the minimum net wage). This highlights the substantial role of area subsidies in strengthening farmers' social security.

AUTHORS

TOMASZ WOJEWODZIC, PROF.

ORCID: 0000-0002-0817-4190

University of Agriculture in Krakow

Faculty of Agriculture and Economics

Department of Economics and Food Economy

e-mail: tomasz.wojewodzie@urk.edu.pl

JAROSŁAW MIKOŁAJCZYK, PHD, ENG.

ORCID: 0000-0001-6165-2529

University of Applied Sciences in Tarnow (UAS Tarnow)

Faculty of Administration and Economics

Department of Economics

e-mail: j_mikolajczyk@atar.edu.pl

Proposed citation of the article:

Wojewodzie, T., Mikołajczyk, J. (2025). Poziom subsydiowania działalności operacyjnej gospodarstw towarowych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw mlecznych. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 27 (4), 193-207.